

A kortárs magyar líra kéregrétegeinek felfejtése

Szávai Dorottya: *A nyírfa kérge: kánonok többszólamúsága – a kortárs magyar líráról és néhány előzményéről*

Mit ad számunkra Szávai Dorottya legújabb kötete? Egy többperspektívájú, kritika és tanulmány kettőséből feltárulkozó korszakképet a kortárs líráról. A sokszínűség ellenére minden ízében egységes könyvet tartathatunk a kezünkben. A Gondolat Kiadó gondozásában 2020-ban megjelent tanulmánygyűjtemény a szerző 2002 és 2019 között publikált írásait gyűjti csokorba, azzal a céllal, hogy az egyes költőkről készült dolgozatok egymással való összefüggésükben is olvashatóak legyenek – ezzel rámutatva a kortárs magyar lírában megmutatkozó kánonok többszólamúságára. *A nyírfa kérge* igényes tipográfiai kivitelezése révén már az első kézbevitel alkalmával nemességet, kifinomult stílusérzetet, valamint letisztult koncepciót és gondosan megmunkált tartalmat sugall. Ez a benyomás a tanulmányok során haladva csak tovább erősödik.

Érdekesége, hogy a terjedelmes eszmetörténeti, műfajelméleti, kontextus- és háttérfeltáró dolgozatok mellett kritikák is helyet kaptak a gyűjteményben. Általában a két műfaj éles elkülönítése jellemzi a recepciót, azonban Szávai Dorottya esetében indokoltnak vélem az egymás melletti megjelentetésüket, mivel alaposságukban és terjedelmükben is közelítenek egymáshoz – meglátásom szerint a legtöbb esetben tanulmány értékű kritikákat olvashatunk a kötetben.

A borítón szereplő *A nyírfa kérge: kánonok többszólamúsága – a kortárs magyar líráról és néhány előzményéről* háromelemű, többszörösen összetett cím a kötet komplexitásának előhírnöke. A főcím egy Szabó Lőrinc-idézet,

melyben a költő első Baudelaire-élményéről vall: „Baudelaire arcképét belevéstem egy fiatal nyírfa kérgébe. Tizenöt év múlva viszontláttam még, de akkorra egészen széttagadtak a megvastagodott kéreg vonalai.” Nemcsak Szabó Lőrinc meghatározó költői képei közé sorolható a Baudelaire-téma mint a költészet önprezentációjának jelölője, hanem a maga tropologikus funkciójában a Szávai-kötet fő csapásirányát is kijelöli. A duális alcím pedig a dolgozatok tárgykörét határolja körül. A tizenhárom tanulmány a kortárs magyar lírában (valamint Szabó Lőrinc révén előzményeiben is) jelenlévő többszólamúságra mutat rá néhány egymástól elkülönülő, azonban mégis hasonló fogalmi rendszerben tárgyalható költészeti kánon vizsgálatán keresztül. A kötet organikus egészé épülését az egyes írásokat átszövő, és őket egyben össze is kötő mintázatok teszik lehetővé. Ilyen közös lenyomat többek között a líra önreflexivitása, a dialogikus és aposztropikus lírai alakzatok, a prosopopeia, az antropomorfizmusok, az intertextualitás, a megnevezés, valamint az önmegszólítás vizsgálata, műfajelméleti kérdések tárgyalása. Az írsok táglátókörségében megmutatkozik a szerző komparatista szakterülete, a kortárs poétikák témafelvetéseit hagyományba ágyazottságukban, valamint világlírához való viszonyulásukban veszi szemügyre. Az előszóban szereplő szerzői megjegyzések alapján a könyv arra törekszik, hogy párbeszédet nyisson, miközben szétteri a korlátok közé záró beszédkötéléket, valamint célkitűzései között szerepel, hogy megszólaltassa a jelenkori, közelmúltbeli, illetve modern magyar lírai kánonok

egyreszét. A fő irány vonalvezetője Maurice Blanchot kötetnyitó mottóban idézett sorai: „Írni annyi, mint széttörni azt a köteléket, mely a beszédet hozzám fűzi, széttörni azt a viszonyrendszert, mely, miközben »hozzád« beszéltet, abban az értelemben juttat szóhoz engem, melyet e beszéd tőled kap, mert megszólít téged: ő az a megszólítás, mely bennem kezdődik, mert benned végződik.”

A *nyírfa kérge* szerkezeteleg hét – szerző szerinti – tematikus blokkra oszlik, melyek a az egyes költők nevével túl tartalomjelölő címet is kaptak, mint például Szabó Lőrinc esetében „*Az új bűvölet*” vagy Lackfi Jánoshoz kapcsolódóan a *Seb, öröm, szöveg*. A néhol kronológiai, néhol pedig az egyes életművek hatásviszonyának kapcsolatrendszerét követve sorakozó fejezetek a következő szerzők poétikájával foglalkoznak: Szabó Lőrinc, Kemény István, Lackfi János, Beney Zsuzsa, Rakovszky Zsuzsa, Tóth Krisztina, Szabó T. Anna.

A kötetnyitó tanulmányok a Szabó Lőrinc költészetében fellelhető Baudelaire-hatás újszemponitú bemutatására törekcszenek. Szávai egyfelől azt kutatja a műfordításokat vizsgálva, hogy a Szabó Lőrinc-életmű miként írja újra saját baudelaire-i előzményeinek történetét, és ebben a formában hogyan érti meg és olvastatja önmagát. Másfelől az életműben jelenlévő önértelmező és önreflexív természetű leírások elemző bemutatásával foglalkozik, melyek a költő korábbi költeményeire vagy műfordításra vonatcsznak. Ehhez a *Vers és valóság*-beli valamint a *Tücsökzenében* szereplő leírásokat veszi alapul.

A második tematikus egység három írása Kemény István költészetének különböző aspektusait vizsgálja. A *Hideg* című kötet kapcsán a Kemény-versek sajátos hangját mutatja be a játék- és a bűntudat-motívum kettősének elemzésén keresztül. Túlmutat a posztmodern költőként való értelmezésén, és megvilágítja a kétarcúságában rejlő erényt, miszerint az egyik oldalon „a nyelvi autenticitás úrjét betöltő verbális játék” áll, a másik oldalon pedig a transzcendens dimenzió torzója. A *Haláldal / Égi harmónia* című párversen

keresztül szemlélteti az aposztróphé alakzatának sajátos válfaját, a névmegszólítást, valamint megnevezés és megszólítás közti kapcsolatot, és az ezek összjátékából feltáruló költői identitás igénylésének megteremtődését. Kemény vonatkozásában továbbá rávilágít a korszak egy jellemző, ezidáig névvel nem illetett beszédmódjára, melyet sajátos szóalkotással *elégiko-ironikus*ként definiál. E megszólalásmódban a kortárs elégiák kísérleti jellegén túl az önprezentáció ironikus vonása érhető tetten.

Lackfi János kapcsán három kötet elemző bemutatására kerül sor: az *Öt seb*, az *Elképzelhető*, valamint a *Hófogók*. Az előbbiek párbeszédbeáptetésén keresztül feltárul a szent és a profán, a szakrális és a magánmitológia lírában testet öltött küzdelme. Szávai azt vizsgálja a verselemzések során, hogy miként lehet verbalizálni a szakrálisat.

A kötet különös érdeme, hogy megfelelő mélységben és megfelelő komolysággal foglalkozik a korszak magyar nőirodalmával, – jószerével a könyv felét az ide sorolható írások teszik ki. Beney Zsuzsa költészetének értékét beszédpozíciójának különösségében látja a szerző: elementáris erővel ragadja meg a költőnő a szó és csend között feszülő vékony sávot. Ebből a határléteből tárul fel a halál mindent átható élménye, mely a „rosszul temperált” drámáink visszhangjaként mindennapjaink részévé válhat.

Rakovszky Zsuzsa kapcsán megállapítja Szávai, hogy az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb teljesítményével van dolgunk, melynek alapvonása a lírai szubjektum megosztottsága. Elemzéseiben a „kettőstudat”-ot megteremtő dialogikus és aposztróphikus versbeszéd vizsgálatára, valamint a „tárgyas alanyiságra”, az ontológiai szkepszisre és a szubjektív időszemléltre helyezi a hangsúlyt.

A *Porhó és Világadapter* című tematikus blokk tanulmányai Tóth Krisztina költészetének sajátosságaiával foglalkoznak. A szerző meglátása szerint ez körülhatárolható három fő rendezőelv alapján: dia-logikus versbeszéd, időtudat, emlékezés.

A saját idő, valamint a külvilág idejének különbözősége a *Világadapter* elemzésében is helyet kap, mely a létösszegzés, a számvetés és az önidézés köteteként kerül definiálásra.

A könyv zárókritikájának fókuszában Szabó T. Anna *Villany* című kötete áll, melyet a költő legjelentősebb munkájaként tart számon Szávai Dorottya. A letisztult, érett, kiteljesedett, lényegre koncentrááló jelzőkkel illetett versgyűjtemény uralkodó vonása a direktség és a spontaneitás, melynek révén örömszöveggé olvasható.

A nyírfa kérgéről összességében megállapítható, hogy az olvasó egy olyan könyvet tarthat a kezében, mely egyszerre bír magasfokú szakmaisággal, terminológiai

pontossággal, valamint olvasóbarát, letisztult szövegvezetéssel. A tanulmánygyűjtemény külön kiemelendő értéke, hogy a befogadás élményét kontextustágító motívok teszik színesebbé, melyek bevezetnek az elemzések gondolatvilágába.

Szávai Dorottya (2020). *A nyírfa kérgé: kánonok többszólamúsága – a kortárs magyar líráról és néhány előzményéről*. Gondolat Kiadó.

Zámbó Bianka

*Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Irodalomtudományi Doktori Iskola*